הרב דוד אייגנר

אתרוג - פרי עץ הדר - מתוך האנציקלופדיה הלכתית חקלאית[1]

אנו מצווים בתורה לקחת בחג הסוכות פרי עץ הדר, כחלק ממצוות ארבעת המינים, כפי שנאמר (ויקרא כג, מ) 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר', אף שלא צוין במפורש בתורה איזה פרי בדיוק יש לקחת, אין חולק כי פרי זה הוא האתרוג. כיום, השימוש העיקרי באתרוג בארץ ובעולם הוא בעיקר לצורך המצווה בחג הסוכות, אם כי ניתן להשתמש בו לשימושים נוספים כגון מרכיב בבשמים, קליפה ממותקת וכחומר טעם לממתקים ולמשקאות אלכוהוליים, ולשם כך אף מגדלים אותו במספר אזורים מצומצם בעולם. האתרוג (*Citrus medica*) הוא מין מסוג ההדרים (*Citrus*) ממשפחת הפיגמיים (Rutaceae), והוא אחד משלושת המינים המקוריים של ההדרים, שמהם התפתחו כל שאר מיני ההדרים.

הגמרא במסכת סוכה (לה ע"א) מבארת את משמעות ההדר: 'רבי אומר אל תקרי הדר אלא הדיר מה דיר זה יש בו גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין ה"נ יש בו גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין... עד שבאין קטנים עדיין גדולים קיימים ר' אבהו אמר אל תקרי הדר אלא דבר שדר באילנו משנה לשנה'.

האתרוג על פי התיאור בגמרא מתאפיין במגוון פירות בגדלים ובגילים שונים על העץ. באתרוג, בדומה למינים נוספים ממשפחת ההדרים, קיימות מספר תכונות שמבארות מציאות זו:

א) מספר גלי פריחה: ברובם המוחלט של עצי הפרי הפריחה היא עונתית בלבד, במשך זמן מצומצם של עד כחודש לרוב. לאתרוג לעומת זאת יש שניים או שלושה גלי פריחה במשך השנה, הגלים העיקריים הם בתחילת החורף ובאמצע הקיץ, וגל פריחה קטן נוסף בסוף האביב, בשל כך ניתן למצוא על העץ פירות בגדלים שונים שחנטו בגלי פריחה נפרדים. מלבד זאת ניתן להצמיא את העצים בתקופת האביב - למנוע מהם השקיה למשך מספר ימים או שבועות קצרים. זו פעולה קיצונית הגורמת לעץ עקה, שבעקבותיה עם תחילת ההשקיה מתרחשת פריחה מוגברת, וניתן לקבל כמות נאה של פירות לקראת חג הסוכות.

ב) התפתחות הפרי גם לאחר ההבשלה: ברובם של עצי הפרי עיקר התפתחותו של הפרי היא בשלבי הגידול הראשוניים, בהם בשלב הראשון ישנה חלוקת תאים נמרצת, אך העלייה בנפח הפרי היא מועטת. בשלב השני ישנה הצטברות של החומרים השונים האופייניים לפרי ועלייה בנפח התאים. העלייה בנפח התאים מסתיימת לרוב בשלב

---

[1] ביבליוגרפיה עיקרית: א. גולדשמידט ומ. בר יוסף, האתרוג, מוסד הרב קוק, ירושלים תשע"ח, עמ' 11, 97. וכן באתר האנציקלופדיה בהרחבה.

בחזרה לעמוד התוכן

ההבשלה, ושינוי צבע הקליפה מירוק לצבע האופייני של פרי זה. במהלך ההבשלה השינויים הם בעיקר בטעם הפרי באמצעות צבירת סוכרים, כגון פרוקטוז ובהתפרקות העמילן וירידת החומציות של הפרי. לעומת זאת, ברוב זני האתרוג צבירת החומרים אינה נעצרת גם לאחר שהפרי שינה את צבעו לצהוב, נפח הפרי ממשיך לעלות וכך יכולים האתרוגים להמשיך ולגדול למשך שנתיים שלוש ואף להגיע למשקל של כמה קילוגרמים. יש לציין, כי מבחינת גודל הפרי הראוי לברכה בחג, הפרי יכול להגיע לאחר כשלושה עד ארבעה חודשים מהחנטה לגודל המתאים לצורך שימוש בו למצוותו - כביצה, וניתן לקטוף אותו ואף לשמר אותו בתנאי קירור ולחות נאותים, או לשווקו מיד לצורך החג, אך אם לא קוטפים אותו, הוא יכול להמשיך ולגדול חודשים רבים.

* * *

בחזרה לעמוד התוכן